

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ В КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОБІЗНЕСУ

Досліджено особливості корпоративної форми господарювання в аграрній сфері та специфіку управління економічними ризиками в аграрному бізнесі. Проведено аналіз ефективності сучасних механізмів нейтралізації наслідків впливу ризиків. Представлено методичку впровадження систем ризик-менеджменту в корпоративних аграрних підприємствах.

Постановка проблеми

Різноманітність прояву економічних ризиків в аграрній сфері зумовлює необхідність ідентифікації, оцінки і створення ефективної концепції управління економічними ризиками суб'єктів аграрного бізнесу, серед яких особливу увагу привертають підприємства корпоративного типу. Незважаючи на відносно невелику кількість корпорацій у чистому вигляді, що функціонують в даний час у вітчизняній аграрній сфері, розвиток загальносвітових тенденцій корпоратизації бізнесу є підставою акцентувати на значимості зазначених проблем, що підкреслює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень

Серед дослідників-теоретиків ризику слід виділити таких вчених, як А. П. Альгін, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, О. Моргенштейн, Ф. Найт, Дж. Нейман, Б. А. Райзберг, В. В. Черкасов. У розвиток прикладних концепцій ризику свій вклад внесли Дж. Бароне-Адезі, Т. Боллерслев, К. Гіаннопоулос, Г. Гуптон, Р. Енгль, П. Зангарі, В. Е. Кузнецов, М. А. Рогов. Питання формування організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком корпорацій, створення належного корпоративного управління та ефективного регулювання корпоративних відносин розглядалися в наукових працях В. Андрійчука, Р. Брейлі, В. Євтушевського, І. Жадана, Є. Імаса, С. Майерса, М. Міллера, Ф. Модільяні, Дж. Нестерака, Дж. Стоуна.

Проте, незважаючи на важливість наукових результатів проведених досліджень, питання управління економічними процесами в корпоративному секторі, зокрема, проблеми управління економічними ризиками корпоративних підприємств агробізнесу, до цього часу залишаються недостатньо вивченими.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками корпоративних підприємств в умовах невизначеності агробізнесу.

Для досягнення поставленої в роботі мети використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесів і явищ: абстрактно-логічні методи, зокрема, наукове абстрагування – для теоретичного узагальнення розвитку економічних

процесів, прийоми аналізу і синтезу – для деталізації об'єкта дослідження та вивчення його функціональних і структурних складових; історико-економічний метод – для вивчення генезису категорії "економічний ризик", а також закономірностей еволюції ризик-менеджменту в корпоративних підприємствах агробізнесу; монографічний метод – для вивчення досвіду функціонування окремих підприємств; статистико-економічні методи, зокрема, групування – для обробки економічної інформації, в т.ч. ідентифікації типів підприємств за різними особливостями, порівняння – для зіставлення фактичних даних за окремі періоди і роки при вивченні показників розвитку різних категорій господарств.

Результати досліджень

За останні роки в агробізнесі України спостерігається зростання кількості новостворених аграрних підприємств корпоративної форми господарювання. В щорічному рейтингу найбагатших компаній України, організованому міжнародним виданням "Gvardia", в 2009 р. серед 500 номінантів 5 % становили корпоративні підприємства агробізнес-сектора (табл.1).

Таблиця 1. Агрокорпорації в рейтингу найбагатших компаній України

Місце в рейтингу		Назва компанії	Галузь	Чистий дохід в 2009 р., тис. грн	Активи в 2009 р., тис. грн
2009 р.	2008 р.				
71	46	ЗАТ "Миронівський хлібопродукт"	М'ясопереробна промисловість	4189205	7119120
93	88	ЗАО "Райз"	АПК	3208306	3407174
170	Н*	Корпорація "Агросоюз"	АПК	1441182	1030736
258	174	ВАТ "ВІММ БІЛІБ ДАНН Україна"	Молочна промисловість	828395	390951
333	Н	ЗАТ "Гадячсир"	Молочна промисловість	625880	438484
372	290	ЗАТ "Житомирські ласощі"	Кондитерська промисловість	548387	209162
402	374	ЗАТ "Птахокомбінат Дніпровський"	М'ясопереробна промисловість	496361	419839
416	307	ЗАТ "Лакталіс Миколаїв"	Молочна промисловість	479566	294908
417	310	ВАТ "М'ясокомбінат "Ятрань"	М'ясопереробна промисловість	478267	143062
448	Н	ВАТ "Молочник"	Молочна промисловість	419008	150635
450	304	ВАТ "Полтавакондитер"	Кондитерська промисловість	418064	186759
458	340	ЗАТ "Луганський м'ясокомбінат"	М'ясопереробна промисловість	411555	133280
460	377	ЗАТ "Галичина"	Молочна промисловість	411161	330365
472	283	ВАТ "Житомирський маслозавод"	Молочна промисловість	395867	216010
473	441	ЗАТ "Золота краплина"	Масложирова промисловість	395829	173825
495	320	ВАТ "Коровай"	Кондитерська промисловість	352024	178298

Примітка: * нове підприємство в рейтингу.

Джерело: адаптовано [1].

Домінантний вплив корпоративних структур на вітчизняну економіку пояснюється наявністю недоступного для інших учасників економічних відносин спектру переваг, зокрема, економією на масштабах придбання засобів виробництва; можливістю сільськогосподарської продукції виступати заставою для несільськогосподарської діяльності і навпаки; підвищенням оперативності і маневреності використання виробничих, кадрових і фінансових ресурсів; спрощенням і раціоналізацією процесу узгодження інтересів учасників об'єднання; зниженням ризику від погодних умов завдяки просторовій диверсифікації виробництва; розширенням можливості комбінування виробництва та видів діяльності й згладжуванням сезонності використання матеріальних ресурсів і робочої сили.

Проте, незважаючи на наявність позитивних тенденцій корпоратизації, на ефективність функціонування корпоративного сектора економіки і корпоративного управління країни продовжують негативно впливати неурегульованість нормативної бази, недостатній розвиток і слабкий вплив інфраструктури фондового ринку, незавершений процес консолідації акцій і значна розпорошеність акцій серед численних акціонерів, виключно фіскальний характер податкової системи, низький рівень фінансування виробничого сектора економіки, незрілість фондового ринку, низька корпоративна культура. Інверсійний характер ринкової трансформації в Україні визначає певні особливості становлення корпоративного сектора, яке проходить інакше, ніж у країнах з природнім виникненням ринкових відносин: а) формування корпорацій переважно шляхом розподілу статутних фондів державних підприємств під час приватизації на відміну від класичного об'єднання капіталів; б) пасивна роль зовнішніх інвесторів внаслідок відсутності необхідного корпоративного законодавства, недостатньої розвиненості фондового ринку та інформаційної закритості компаній; в) латентний характер корпоративної інтеграції, зумовлений незавершеністю приватизації в багатьох галузях, яким властива тенденція до формування інтегрованих утворень.

Наведені факти пояснюють, чому ризики корпоративного середовища та їхній вплив на аграрну галузь економіки України значно більші, ніж в інших країнах. Управління ризиком в корпоративному середовищі, за своєю природою, більш складне, ніж у фінансовій діяльності (торгова, інвестиційна функції), оскільки компанії мають як нехеджовані ділові ризики (що стосуються продукції і послуг, вироблених ними), так і хеджовані ринкові ризики (наприклад, валютний, процентної ставки, вплив курсу акцій).

Значною мірою посилюють ризикованість аграрного бізнесу і такі фактори, як сезонність виробництва; залежність від погодних та кліматичних умов; тривалий період обігу капіталу; складність зміни асортименту продукції та технологій; жорстка обмеженість технологічного процесу в часових рамках; залежність від біологічних чинників; висока капіталоемність.

У структурі крупних фінансових і промислових корпорацій світу питання централізації управління ризиком на рівні всієї корпорації є одним з найбільш актуальних. Для крупних ТНК із значним обсягом міжнародних операцій така централізація реалізується за допомогою ефективних методів, серед яких найбільшою популярністю користуються неттинг та метчинг. Неттинг – максимальне скорочення числа угод шляхом їх укрупнення і узгодження дій всіх підрозділів корпорації. Характерним прикладом є десять великих міжнародних банків в Лондоні, які в 1986 р. організували компанію "Forexnet" для взаємозаліку і зменшення числа конверсійних операцій і зниження валютного ризику та операційних витрат. Метчинг – взаємний залік ризиків із пасиву і активу (наприклад, виявлення реального розміру ризику шляхом вирахування надходжень валюти з суми її відтоку).

З появою методології вимірювання ризику *Value-at-Risk (VaR)*, вперше впровадженої в 90-х рр. ХХ ст. фінансовими установами для вимірювання потенційного впливу ринкового ризику на ринкову вартість портфелів фінансових інструментів, безліч аграрних компаній були зацікавлені в застосуванні концепції *VaR* в корпоративному середовищі. Результатом такої зацікавленості став розроблений західними спеціалістами підхід *Corporate Metrics Group* для корпоративного середовища, що надає методологію аналізу ринкового ризику, яка враховує весь діапазон зважених ринкових ризиків різних видів, і тим самим розширює традиційні уявлення про ризикологію. *Corporate Metrics* – це обширний набір визначень, методологій, масивів даних і програмного забезпечення для вимірювання ринкового ризику в корпоративному середовищі [2]. Пакет розроблений для приведення у відповідність довгострокових прогнозів довгостроковим діловим циклам компанії і базується на доході і грошових потоках. *Corporate Metrics* розширює стандартні засоби аналізу (такі як аналіз чутливості), розглядаючи ризики в усіх можливих сценаріях; пропонує аналітичну структуру для ідентифікації властивих корпораціям ринкових ризиків через інтеграцію вимірювання ризиків в процесі планування і бюджетування; розглядає ключові положення процесу відображення співвідношення між змінами ринкових ставок і їх впливом на фінансові результати; забезпечує застосування різних методів для прогнозування ринкових ставок і цін на тривалий період з метою формування сценаріїв, необхідних для оцінки ризику; пояснює, як використовувати відображені дії і сценарії для розподілу фінансових результатів; дає загальні критерії оцінки ризику.

Методологія *Risk Metrics*, як і *Corporate Metrics*, формує аналітичну концепцію виміру ринкового ризику. Однак, *Risk Metrics* призначена для портфельного аналізу, тоді як *Corporate Metrics* спирається на фінансові результати і підтверджує складність аналізу, орієнтованого на корпорацію. Комісія з цінних паперів і бірж (*SEC*) спільно з Радою із стандартів фінансового бухгалтерського обліку (*FASB*) випустили набір вимог до розкриття рівня ефективності програми управління ризиками. Вимоги *SEC* до відвертості

ринкових ризиків розповсюджуються на всі компанії, що публікують в США звіти про фінансові результати. *SEC* вимагає, щоб компанії надавали якісну і кількісну інформацію про інструменти, які вони використовують.

Результатом спільної роботи провідних організацій, що займаються питаннями ризик-менеджменту у Великобританії – Інституту ризик-менеджменту (*IRM*), Асоціації ризик-менеджменту і страхування (*AIRMIC*), а також Національного форуму ризик-менеджменту в суспільному секторі – стала розробка Стандартів управління ризиками (*Risk Management Standards*). Метою створення подібних стандартів було узгодження основних питань, які стосуються ризик-менеджменту підприємств будь-якої галузевої спрямованості, а саме: термінології, що використовується, процесу практичного застосування ризик-менеджменту, організаційної структури ризик-менеджменту. При розробці стандартів управління ризиками використовувалася термінологія Міжнародної Організації із Стандартизації *ISO/IEC Guide Risk Management*.

Цікавою тенденцією в сучасному аграрному бізнесі є зближення ризик-менеджменту і внутрішнього аудиту. Ця тенденція була зафіксована в акті Сарбейнса-Окслі (*Sarbanes-Oxley Act, 2002, США*). В підтвердження цього факту комітет спонсорських організацій Комісії Тредвея – *Committee Sponsoring Organizations Treadway Commission (COSO)* випустив документ "Концептуальні основи внутрішнього контролю" для допомоги підприємствам в проведенні оцінки і вдосконаленні їх систем внутрішнього контролю. Крім того, *COSO* ініціював проект розробки концептуальних основ управління ризиками для використання керівництвом компаній під час оцінки систем управління ризиками [3, с.214].

Надійним способом уникнути економічних ризиків в аграрному бізнесі є власна система збору й аналізу інформації. Як зразок можна назвати систему *Due Diligence*, практикувану на Заході для збору даних про потенційного партнера. В більшій мірі розповсюджені Інформаційні Системи Управління ризику (*RMIS*) – комп'ютеризовані системи, які забезпечують прийняття ефективних за вартістю рішень інформаційного управління [4].

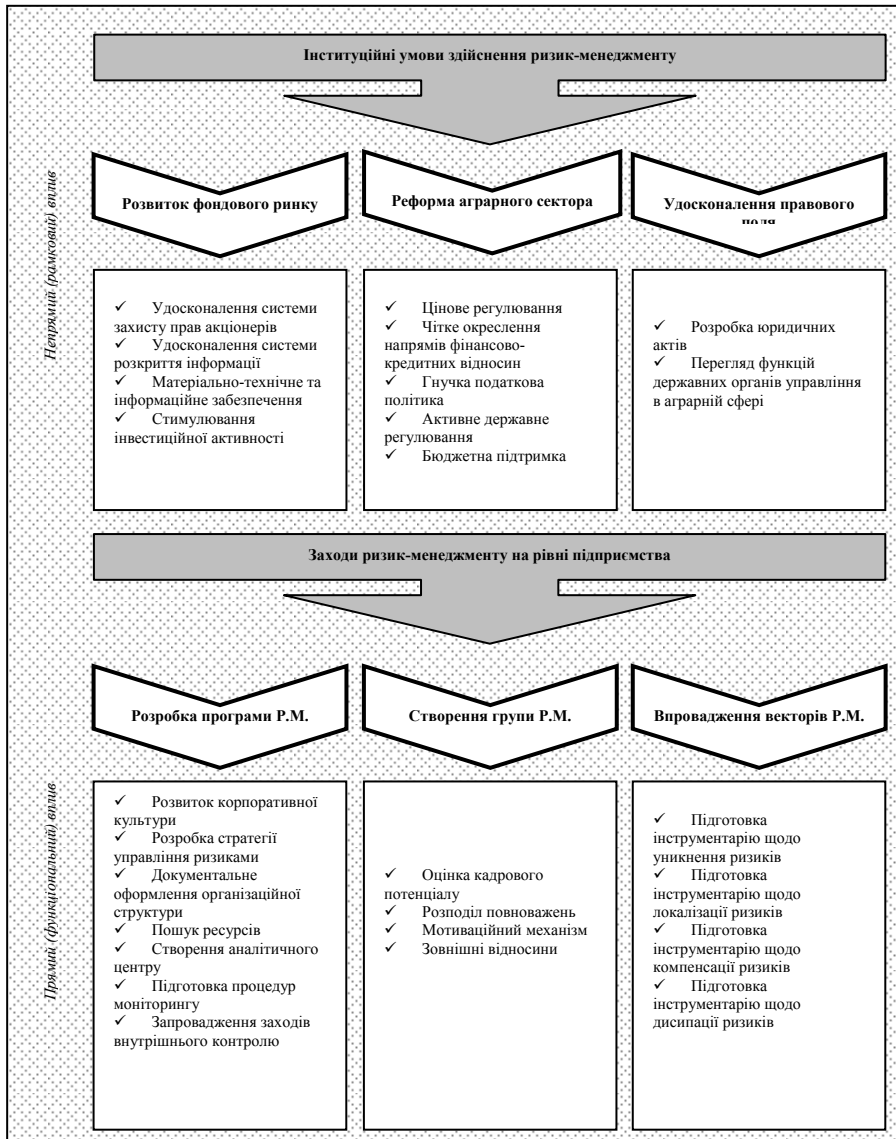
Вартою уваги є система "Контур Корпорація. Фінансове управління." виробництва *Intersoft Lab* – комплексна автоматизована система управління компанією за принципом побудови сховища даних (*Data Warehouse*), яка включає набір управлінських додатків для фінансового планування і бюджетування, трансфертного управління ресурсами, ведення управлінського обліку та підготовки звітності [5]. Перспективи розвитку системи управління економічними ризиками на основі системи "Контур Корпорація. Фінансове управління" припускають створення динамічних зручних інтерфейсів і моделювання стану ринку, розрахунків на їх основі майбутніх потоків платежів. Більшість російських компаній для розрахунку величини ризиків застосовує програмні продукти власної розробки. Частіше всього, основою для створення

таких систем служать СУБД (*MS Access, Interbase*) і електронні таблиці (*MS Excel*). Рідше використовуються промислові платформи (*Oracle, MS SQL*).

Проте, технології такого високого рівня в даний час можуть собі дозволити застосовувати лише деякі українські компанії, зокрема, ЗАТ "Миронівський КХП" (50 тис. га сільськогосподарських угідь; власний комбінат хлібопродуктів, комбикормовий завод, птахофабрика; зареєстрована торгівельна марка "Наша ряба"); ЗАТ "Комплекс "Агромарс" (13 тис. га орендованих сільськогосподарських угідь; 3 філії сільськогосподарського виробництва; власна бройлерна фабрика, племрепродуктор, комбикормовий завод); компанія холдингового типу ВАТ "Стрілецькій степ" (Луганська область; 12 тис. га орендованих сільськогосподарських угідь; мережа комбикормових заводів; зареєстрована торгівельна марка "Щедрий дар"; власний експертно-юридичний центр); агропромислова корпорація "Зоря" (Рівненська область; 14 тис. га сільськогосподарських угідь; власні м'ясокомбінат, консервний завод, склотарний завод, елеватор, хлібозавод, завод із виробництва ранньостиглих гібридів кукурудзи, цех мінеральних вод, завод із переробки молока); корпорація холдингового типу "Райз" (25 тис. га сільськогосподарських угідь в Запорізькій, Тернопільській, Сумській, Черкаській, Полтавській областях; 3 дочірніх підприємства "Райз-агросервіс", "Райз-агротехніка", "Райз-агро"); ВАТ "Ічнянський завод сухого молока і масла" (2 дочірні підприємства – ТОВ "Ольшана", ТОВ "Крупичпільське"); ЗАТ "Нафком" (м. Київ; 130 тис. га орендованих земель в Чернігівській, Полтавській, Черкаській, Вінницькій областях); ВАТ "Кам'янець-Подільський консервний завод "Адамс" (Хмельницька область; 7 тис. га орендованих сільськогосподарських угідь; виробництво овочевої консервної продукції і фруктових соків); компанія холдингового типу "Промвок" (Дніпропетровська область; свинокомплекс; власна торгівельна мережа з 96 фірмових магазинів); ВАТ "Коровай" (Луганська область; 2 власні хлібозаводи, 14 хлібокомбінатів) [6].

Решта українських компаній намагаються перетворити ризик-менеджмент на допоміжну функцію, обмежуються ідентифікацією та ранжуванням ризиків, не звертаючи достатньої уваги аналізу та розробці стратегії. Таким чином, для сучасного вітчизняного аграрного бізнесу є актуальним питання про створення власних адекватних українським реаліям систем управління економічними ризиками, оскільки розроблені в інших країнах інструменти ризик-менеджменту (в т.ч. програмні продукти) розраховані на іншу корпоративну культуру та кон'юнктуру ринку.

На нашу думку, проблему управління економічними ризиками корпоративних аграрних підприємств слід вирішувати паралельно на інституційному та функціональному рівнях (рис.1).

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ

Рис. 1. Комплексна система управління економічними ризиками корпоративних підприємств аграрної сфери
Джерело: власні дослідження.

Без належної економічної підтримки вітчизняного аграрного бізнесу з боку держави більшість видів вітчизняної сільськогосподарської продукції втрачатиме конкурентоспроможність на світовому ринку, порівняно з країнами, в яких забезпечується високий рівень підтримки галузі. На сучасному етапі масштаби державної фінансової підтримки галузі не забезпечують продовольчу безпеку країни. По-перше, втрати сільського господарства через поглиблення диспаритету цін упродовж багатьох років значно перевищували величину вкладень у галузь. По-друге, не відпрацьовано чіткої стратегії здійснення фінансової підтримки: мають місце недофінансування цільових програм, несвоєчасне спрямування коштів на їх виконання, недостатнє фінансування окремих напрямів діяльності галузі (від'ємний ефект відсутності критичної маси).

Для досягнення належної віддачі бюджетного фінансування в агробізнес-секторі необхідно посилити контроль за цільовим використанням спрямованих у галузь коштів, забезпечити жорстке дотримання обсягів фінансування, що передбачені державними програмами. Необхідно також запровадити систему спостереження і оцінки рівня віддачі бюджетних коштів з одночасним посиленням відповідальності суб'єктів господарювання за нецільове та неефективне їх використання. Задовольнити потреби аграрного сектора в обмежених і гостродефіцитних фінансових ресурсах цільового характеру спроможна комбінована система підтримки, побудована за галузевим принципом шляхом спрямування коштів, насамперед, на розвиток галузей, які мають соціальне або стратегічне значення, і за напрямками, що відповідають вимогам СОТ. Механізм галузевої підтримки доцільно будувати за двома каналами впливу: частину виділених коштів розподіляти на 1 га посіву або на 1 голову тварин, а іншу частину – на 1 т виробленої продукції. Для відновлення зруйнованих аграрних галузей доцільно передбачити пільгові цільові кредити, якими за рахунок бюджетних коштів держава компенсувала б банківські відсотки.

Ефективні дії уряду, спрямовані на впровадження основних засад аграрної політики, розробленої з урахуванням світового досвіду та сучасних ринкових тенденцій, дозволять зменшити ризики аграрного виробництва та впливатимуть на результативність ризик-менеджменту. До основних концептуальних положень формування і реалізації аграрної політики, насамперед, належить:

- 1) визнання грубих помилок і прорахунків, які мали місце в розвитку аграрної сфери протягом тривалого періоду, визначення напрямів і методів економічних перетворень у сфері на основі становлення та розвитку багатоукладної соціально орієнтованої ринкової економіки, запровадження у період переходу до ринку державного цінового регулювання з метою досягнення паритетності цін на продукцію сільського господарства, здійснення заходів щодо підтримання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників;

2) забезпечення пріоритетного розвитку аграрної сфери (при цьому мають бути чітко визначені та окреслені напрями цінкових і фінансово-кредитних відносин для гарантування еквівалентного обміну);

3) усунення довільно формованої практики ціноутворення, стрімкого зростання цін (насамперед, на товари народного споживання, засоби виробництва і послуги для села), надуманої багатоканальної системи оподаткування, комерційних послуг банків, які ґрунтуються на високих процентних ставках плати за користування кредитом;

4) посилення впливу держави на економіку шляхом активного державного регулювання, присутності великих державних замовлень, бюджетної підтримки пріоритетних галузей, використання гнучкої податкової політики;

5) надання товаровиробникам реальної свободи і самостійності щодо вибору форм власності та господарювання, виробництва і продажу продукції, розподіл одержаних доходів і визначення справедливої винагороди за працю, створення рівних економічних умов для всіх суб'єктів господарювання;

6) гнучка система державної підтримки сільського господарства.

Другим важливим стратегічним напрямом управління ризиками в корпоративному секторі є розвиток фондового ринку, для якого необхідно створити умови щодо підвищення рівня його капіталізації і ліквідності, вдосконалити процедури розкриття інформації відповідно до стандартів ОЕСР, Міжнародної комісії з цінних паперів та інших міжнародних організацій, спростити проведення розрахунків за угодами з цінними паперами, удосконалити систему обліку, розрахунків і звітності учасників фондового ринку, забезпечити "прозорість" діяльності інститутів спільного інвестування, розробити механізм страхування учасників цінних паперів.

Залишається нагальною необхідність в докорінній зміні ролі держави в активному захисті прав акціонерів. Заходи щодо розвитку корпоративного управління на ринку цінних паперів слід проводити в кількох напрямках одночасно [7, 8]:

1. Удосконалення системи захисту прав акціонерів через запровадження в практику діяльності принципів корпоративного управління. Досягається через здійснення контролю за дотриманням вимог чинного законодавства та моніторингу правопорушень на ринку цінних паперів у сфері корпоративного управління; запровадження навчальних програм з питань корпоративного управління для працівників органів місцевого самоврядування, голів і членів виконавчих органів; взаємодію з правоохоронними органами (з питань пошуку учасників фондового ринку, які розташовані не за юридичною адресою, з метою притягнення до відповідальності), з виконавчими комітетами міських рад та держадміністраціями (з питань обміну інформацією з метою дотримання вимог чинного законодавства при ліквідації або реорганізації корпоративних

підприємств), із судовими органами (щодо захисту прав інвесторів з метою досягнення однозначного трактування норм чинного законодавства).

2. Удосконалення системи розкриття інформації. Досягається через забезпечення своєчасного, повного, якісного та достовірного розкриття інформації корпоративними підприємствами; реалізацію контролю за якістю аудиту фінансової звітності; сприяння переходу підприємств на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (*IAS*) та Міжнародні стандарти аудиту (*ISA*); здійснення постійних публікацій на теми розвитку фондового ринку.

3. Матеріально-технічне та інформаційне забезпечення. Ґрунтується на створенні та підтримці *Internet*-ресурсів з базою даних нормативних документів; запровадженні в засобах масової інформації спеціальних постійно діючих програм, спрямованих на розвиток корпоративного управління та ринку цінних паперів. Передбачає надання інформаційних, консалтингових, консультаційних, юридичних послуг суб'єктам підприємництва, допомоги підприємцям у складанні кодексів корпоративного управління.

4. Стимулювання інвестиційної активності, робота з інвесторами. Досягається через забезпечення захисту прав інвесторів, залучення до фондового ринку заощаджень населення, податкове заохочення, створення на підприємствах інвестиційних і опціонних планів для розширення права власності працівників на акції своїх компаній. Здійснюється за допомогою проведення тематичних семінарів для професійних учасників та населення з питань створення і функціонування Інститутів спільного інвестування й здійснення операцій на ринку цінних паперів. Передбачає організацію інвестиційних ярмарків для підприємств малого та середнього бізнесу, участь у міжнародних виставках, конференціях, презентаціях; вихід найбільших компаній на іноземні фондові ринки, взаємодію з найбільшими міжнародними торговельними площадками (*NYSE, NASDAQ, LSE, PTC*), з міжнародними професійними фінансовими організаціями (Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародна асоціація фондових бірж, Федерація європейських фондових бірж, Асоціація учасників міжнародних фондових ринків, Європейська асоціація венчурного інвестування); підготовку щорічного аналітичного довідника для іноземних та вітчизняних інвесторів; створення венчурного фонду та консультаційних центрів співробітництва з фізичними особами.

Третім стратегічним вектором є вирішення проблеми наявності адекватного правового поля, яка може бути розв'язана шляхом розробки і прийняття відповідних юридичних актів, що спрямовували б процес управління ризиками в напрямі забезпечення високоефективного і конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва та розв'язання соціальних проблем села. В даному контексті виникає нове бачення ролі державних органів управління в аграрній сфері.

На функціональному рівні управління економічними ризиками покликане забезпечити оптимальне для підприємства співвідношення прибутку та ризику.

Так, розробка і запровадження комплексної програми ризик-менеджменту корпоративного підприємства в аграрному бізнесі повинні забезпечити: прийняття ризиків відповідно до очікувань акціонерів, стратегічного плану та нормативних вимог; поширення єдиного розуміння корпоративної культури щодо управління ризиками; виділення необхідних ресурсів на створення та підтримання ефективної, комплексної та збалансованої системи ризик-менеджменту; відображення у систематизованій документальній формі організаційної структури і механізмів контролю; здійснення аналізу ризиків з урахуванням можливості виникнення екстремальних обставин; розробка процедур і заходів моніторингу; чітке формулювання політики щодо контролю ризиків і ведення справ відповідно до критеріїв надійності господарських операцій; систематичне здійснення аналізу ризиків з метою ідентифікації, оцінки і контролю; розроблення і запровадження заходів внутрішнього контролю, які забезпечували б належне дотримання вимог законодавства, виконання договірних та інших зобов'язань, дотримання положень і процедур, правил і норм, а також відповідної ділової поведінки.

Функції управління економічними ризиками корпоративного аграрного підприємства повинні покладатися на конкретну групу осіб, основною вимогою до яких є повна незалежність (структурна та фінансова) від підрозділів, що безпосередньо приймають ризики та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику, та контролюють його величину. Керівник підрозділу з ризик-менеджменту повинен мати статус, достатній для забезпечення його незалежності від керівників інших операційних чи функціональних підрозділів.

Останнім елементом запропонованої нами системи на функціональному рівні є впровадження і активна експлуатація інструментів ризик-менеджменту, властивих існуючим підходам до управління економічними ризиками підприємств, а саме: відмова від ризикових проектів, інвестицій, ненадійних клієнтів; застосування системи лімітів, диверсифікація; страхування; резервування; хеджування та ін.

Практична цінність розробленої системи управління економічними ризиками полягає у можливості її використання в процесі здійснення підприємницької діяльності на різних рівнях економіки; а також розробці для корпоративних аграрних підприємств конкретних рекомендацій, які можуть бути використані в якості методичної основи для різних регіонів України. Впровадження систем ризик-менеджменту корпоративними підприємствами аграрної сфери значно підвищить ефективність їх діяльності, що, в свою чергу, призведе до поживлення процесів виходу національної економіки з кризи.

Висновки

Доведено наявність проблем в ідентифікації, оцінюванні та управлінні економічними ризиками корпоративних підприємств аграрної сфери, серед яких

безсистемний характер управління на рівні держави (спрямованість урядових програм переважно на подолання негативного впливу адміністративних і виробничих ризиків та ігнорування заходів щодо нейтралізації інших видів економічних ризиків), а також відсутність свідомого сприйняття проблем ризику і стратегії ризик-менеджменту на рівні суб'єктів господарювання (неузгодженість дій органів правління та використання стандартного набору інструментів управління ризиками).

Обґрунтовано, що вирішення наукової проблеми управління економічними ризиками корпоративних підприємств аграрної сфери в ситуації невизначеності досягається шляхом визначення інституційних умов здійснення ризик-менеджменту поряд з розробкою алгоритму прямого впливу підприємства на ризики. Удосконалення ризик-менеджменту на інституційному рівні відбуватиметься за рахунок законодавчих змін та комплексу реформ в аграрній сфері та корпоративному середовищі. Підвищення результативності управління ризиками на функціональному рівні досягатиметься за рахунок ефекту від побудови відповідної системи ризик-менеджменту, впровадження інструментарію ризик-менеджменту, створення групи ризик-менеджменту та розподілу відповідальності органів правління корпорації за прийняття рішень стосовно економічних ризиків.

Перспективи подальших досліджень

Необхідність удосконалення інструментарію ризик-менеджменту постійно зростає. Конкретні інструкції, методики, математичні моделі, програмно-методичні комплекси, які використовуються корпораціями при врахуванні й оцінюванні економічного ризику, є комерційною таємницею, що ретельно охороняється. Особи, які займаються цими питаннями, в економічно розвинутих країнах — одні з найбільш високо оплачуваних і не зацікавлені у широкому розповсюдженні своїх знань та досвіду, а тому вивчення відповідними фахівцями України основ сучасної економічної ризикології сприятиме усвідомленню глибокого розуміння суті економічних явищ і процесів, гнучкого професійного мислення, вмінню маніпулювати методологією аналізу та прийняття рішень в умовах невизначеності, знанням стратегії і тактики антикризового управління економічним об'єктом у реальних умовах.

Література

-
1. Міжнародне аналітичне видання "Gvardia" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.gvardia500.ua](http://www.gvardia500.ua).
 2. Risk Management Standard 2002: AIRMIC – The association of Insurance and Risk Managers, ALARM – The National Forum for Risk Management in the Public Sector, IRM – The Institute of Risk Management [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http:// www.riskmetrics.com>.

3. Управление рисками организаций. Интегрированная модель. Концептуальные основы / [М. Ричард, Д. Стейнберг, И. Майлс, А.Эверсон]. – М. : Департамент переводов. – 2004. – 318 с.
 4. Ашкинадзе А. Использование системы Контур Корпорация. Финансовое управление для управления рыночными рисками [Электронный ресурс] / А. Ашкинадзе // Аналитический банковский журнал. – 2002. – №11. – Режим доступа: [http:// www.riskmetrics.com](http://www.riskmetrics.com).
 5. Kenneth L. Casavant. Agricultural economics and management/ Kenneth L. Casavant, Craig L. Infanger, Deborah E. Bridges. – Prentice-Hall, 1999. – 123 p.
 6. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2007. – 216 с.
 7. Звіт Державного комітету з цінних паперів та фондового ринку України за 2007 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.smida.gov.ua](http://www.smida.gov.ua).
 8. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 21.03.2002 р. № 280. – Режим доступу: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
 9. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс]: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. – Режим доступу: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
 10. Юданов Ю. Европейские корпорации в условиях глобализации / Ю. Юданов // МЭИМО. – 2001. – № 11. – С. 66–74.
-
-